

наук: спец. 08.08.01 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / О.М. Саксонова. – Київ, 2003. – 19 с.

6. Теорія формування та розподілу ренти / О.І. Дацій // Актуальні проблеми формування рентної політики в сучасних умовах: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 17 травня 2007 р.: У трьох частинах / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2007. – Ч. 1. – С. 87–95.

References:

1. Zakon Ukrainy pro Osnovni zasady (strategiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2020 roku // Ofits. visn. Ukrainy. – 2011. – № 3. – p. 158.
2. Zakon Ukrainy pro okhoronu navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha: pryjnyatyj 25 cher. 1991 r. № 1264-XII // Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy. – 1991. – № 41. – p. 546.
3. Natsional'na dopovid' pro stan navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha v Ukraini u 2011 rotsi. – K.: Tsentr ekolohichnoi osvity ta informatsii, 2011. – 254 p.
4. Rio-de-Zhanejro. – Johannesburg: parostky noosferohenezu i vidpovidal'nosti za majbutnie / V. Shevchuk, H. Biliavs'kyj, Yu. Satalkun, V. Het'man, V. Navrots'kyj / Za red. V. Ya. Shevchuka. – K.: Neoprynt, 2002. – 118 p.
5. Saksonova O.M. Udoskonalennia ekonomichnoho mekhanizmu pryrodo-korystuvannia ta pryrodookhoronnoi diial'nosti: avtoref. Dys. Na zdobuttia nauk. Stupenia kand. Ek. nauk: spets. 08.08.01 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / О.М. Саксонова. – Київ, 2003. – 19 p.
6. Teoriia formuvannia ta rozpodilu renty / O.I. Datsij // Aktual'ni problemy formuvannia rentnoi polityky v suchasnykh umovakh: Materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Kyiv, 17 travnia 2007 r.: U tr'okh chastynakh / RVPS Ukrainy NAN Ukrainy. – K.: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 2007. – Ch. 1. – p. 87–95.

Рецензент: Іванова Т.В., д.держ.упр., професор

УДК 351

Мишин А.О.,

докторант Національної академії державного управління
при Президентіві України,
кандидат політичних наук

**ДЕМОКРАТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО
В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ВІДНОСИН**

Анотація. Стаття присвячена актуальній методолого-практичній проблемі лідерства у державному управлінні. Встановлено потенційний зв'язок між демократичним лідерством та стратегічним менеджментом модернізації держави. Розглянуто трактування поняття демократичного лідерства в різних галузях науки, виявлено спільні ознаки та розбіжності в його тлумаченні.

Ключові слова: державне управління, демократичне лідерство, стратегічний менеджмент, модернізація держави.

Мишин А.А.,

докторант Национальной академии государственного управления
при Президенте Украины,
кандидат политических наук

ДЕМОКРАТИЧЕСКОЕ ЛИДЕРСТВО В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННО-УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация. Статья посвящена актуальной методолого-практической проблеме лидерства в государственном управлении. Установлена потенциальная связь между демократическим лидерством и стратегическим менеджментом модернизации государства. Рассмотрено трактовка понятия демократического лидерства в разных областях науки, выявлены общие признаки и расхождения в его толковании.

Ключевые слова: государственное управление, демократическое лидерство, стратегический менеджмент, модернизация государства.

Mishyn A. A.,

doctoral candidate of the National Academy of Public Administration
under President of Ukraine,
PhD in political science

DEMOCRATIC LEADERSHIP IN THE SYSTEM OF PUBLIC- ADMINISTRATION RELATIONS

This article is devoted to the actual methodological and practical problem of the leadership in public administration. Potential connection is set between democratic leadership and strategic management in the modernization of the state. Considered interpretation of the term democratic leadership in different fields of science, found common features and differences it's determined.

The Revolution of Dignity triumphed in Ukraine, new threats and challenges associated with the temporary loss of some eastern and southern areas, determine the urgent necessity of uniting efforts democratic state leaders, community activists and the patriots wider public about the building a strong democracy state with a strong economy to ensure a decent life for every citizen.

«A competent team of reformers», which was formed in 2010, the political leadership of the state, which discredited itself had no a common vision of reforms and has lost the strategic initiative for six months. Due to the accumulation of insoluble problems in the socio-economic sphere, hindering overcome structural imbalances, technological modernization slowed down the formation of effective economic basis for social change. Factors negatively affected the image of the government and electoral support of the ruling political coalition, and as a result led to the overthrow of the regime through massive public protests.

The problem of weak coordination of executive power on the political agenda Ukraine has no place today. According to sociological research fifth President of Ukraine has the highest rating in the state since independence. However, the problem of weak political leadership exists and clearly observed at the level of senior management of central executive bodies responsible for conducting reforms in relevant sectors, particularly in the uniformed services.

Practice proves that the head only as a leader may be the agent of reform, change and transformation. The author notes that the task of democratic reforms and require special political and organizational leadership - democratic.

The embodiment of the idea of democratic leadership can significantly improve the effectiveness of strategic management for the modernization of the state, including public administration reform. The author focuses on the effective use of the unique potential of democratic leadership for overcoming the challenges of our time, as well as to promote the core values of development of Ukraine as a European competitive state.

Key words: public administration, democratic leadership, strategic management, modernization of the state.

Постановка проблеми. Перемога в Україні Революції Гідності у лютому 2014 року, нові загрози та виклики українській державності, пов'язані з тимчасовою втратою деяких східних та південних територій, обумовлюють термінову необхідність об'єднання зусиль нового демократичного керівництва держави, громадських активістів та широких кіл патріотично налаштованої громадськості щодо побудови сильної європейської демократичної держави з потужною економікою для забезпечення гідного життя кожного громадянина шляхом реформування державного управління, підвищення ефективності соціальної політики, модернізації базових галузей економіки, формування сприятливого середовища для розвитку бізнесу та приватної ініціативи.

Сьогодні важко заперечувати, що «дієздатна команда реформаторів», сформована у 2010 році політичним керівництвом держави, яке дискредитувало себе, не мала спільного бачення проведення реформ та за півроку втратила стратегічну ініціативу. Внаслідок накопичення нерозв'язних проблем у соціально-економічній сфері, гальмування процесів подолання структурних дисбалансів, технологічної модернізації відбулося уповільнення формування ефективної економічної бази для соціальних перетворень. Так були відновлені ліквідовані на першому етапі адміністративної реформи 2010 року органи центральної виконавчої влади; з'явилися нові міністерства, створення яких не передбачалося програмою. У липні 2013 року Європейський Союз відмінив транш, призначений для надання допомоги у проведенні реформи державної служби в Україні, із формулюванням - «за відсутності прогресу». Ці та інші чинники негативно вплинули на імідж влади та електоральну підтримку правлячої політичної коаліції, що в результаті призвело до повалення режиму через масові громадські протести.

Слід зазначити, що не зважаючи на гостроту, проблема втрати політичного лідерства у проведенні демократичних реформ не нова. Ще у 2005 році, аналізуючи стан справ у «постреволюційній Україні», відомий англійський дослідник Джеймс Шерр убачав (як і чимало інших західних дослідників) проблеми тодішньої української влади в «еклектизмі», «амбівалентності», «слабкості лідерства й координації». Особливо багато застережень у Д. Шерра було до президентського лідерства, бо він вважав це лідерство радше духовним, аніж політичним. Третій Президент України, на думку британця, під час каденції мав схильність змішувати лідерство з «інспіраціями» («надиханням»)[1].

Принаймні сьогодні проблема слабкості координації виконавчої влади на політичному порядку денному України не стоїть. За результатами соціологічних досліджень п'ятий Президент України має безсумнівний найвищий політичний рейтинг в державі за всі роки незалежності. Разом з тим, наявність гостроти проблеми слабкості політичного лідерства яскраво

спостерігається на рівні вищого менеджменту центральних органів виконавчої влади, безпосередньо відповідальних за проведення реформ у відповідних галузях, зокрема в силових структурах.

Зауважимо, що багато голів держав пострадянського простору є беззаперечними політичними лідерами в своїх країнах. Насамперед йдеться про Президентів Росії, Білорусі, Казахстану та Узбекистану. Але як це співвідноситься із об'єктивною потребою побудови у країнах СНД численних демократичних інститутів сучасного типу? Наразі без пришвидшеної політичної модернізації нові незалежні держави пострадянського простору приречені на самоізоляцію, на глухоту непорозуміння у демократичному світовому співтоваристві. Модернізація – процес, покликаний передусім примножити економічні і політичні можливості країн пострадянського простору, зокрема України. У цьому контексті слід зазначити, що питання забезпечення стратегічної конкурентоспроможності на світових ринках визначає актуальність проблематики демократичного лідерства навіть для такого світового гіганта як Китайська Народна Республіка.

Виходячи із вищевикладеного проблема демократичного лідерства є перспективним напрямом науково-теоретичних і прикладних досліджень щодо концептуальних засад реформування (модернізації) державного управління, що мають за мету науково-теоретичне забезпечення реалізації адміністративної та політичної реформ в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Реформування (модернізація) державного управління є одним із пріоритетних напрямів сучасних наукових досліджень, що базуються на різноманітних наукових підходах до аналізу вказаної проблематики. Зарубіжні дослідники, зокрема Г. Алмонд, Ш. Ейзенштадт, Р. Інглхарт, С. Ліпсет, Ф. Легран, Ж.-Ф. Ліотар, Д. Пауелл, Л. Пай, О. Торнквіст, Ю. Хабермас та інші досліджували окремі аспекти реформування владних інституцій в контексті розробки теорії політичної модернізації суспільства та держави. Теоретичні засади реформування (демократизації) політичної системи країн пострадянського простору активно розробляють провідні російські вчені О. Ахієзер, Л. Васильєв, А. Володін, Г. Ділігенський Ю. Дунаєва, М. Ільїн, С. Катаєв, В. Красильщиков, А. Мельвіль, В. Пантін, Л. Поляков, В. Хорос, В. Федотова, М. Шамхалов.

Окремі аспекти модернізації владних відносин досліджені в роботах українських учених, зокрема В. Бабкіна, В. Бакуменка, В. Бебика, В. Князева, І. Кресіної, А. Кудряченка, Б. Кухти, Ю. Левенця, М. Михальченка, А. Пойченка, В. Ребкала, Ф. Рудича, С. Рябова, В. Танчера, С. Телешуна, В. Тертички, Ю. Шайгородського, Л. Шкляра, В. Якушика та інших.

Аналіз досліджень щодо організаційного лідерства, розвитку професійних якостей особистості державного діяча, а також психологічних умов розвитку професіоналізму особистості в системі підготовки й

перепідготовки вищих державних службовців наводиться в роботах зарубіжних учених - І. Адісеса, М. Альберта, М. Вудкока, Е. Карлоф, Дж. Максвелла, М. Х. Мескона, С. Седерберга, Д. Френсиса та інших.

Ґрунтовному теоретичному аналізу політичного лідерства присвячено значну кількість публікацій. Це, зокрема, праці зарубіжних вчених – М. Аріка, В. Зоріна, Л. Ликошиної, Е. Задорожнюка, М. Фіша, а також вітчизняних дослідників - Н. Бокало, А. Коваленка, І. Кресіної, Володимира Мейтуса, Віктора Мейтуса, М. Михальченка, А. Пахарєва, Ю. Павленка, Ф. Рудича, С. Трохимчука, Ю. Шайгородського, В. Цветкова.

Водночас, проблемні питання, пов'язані із феноменом демократичного лідерства як стратегічного ресурсу державного управління в умовах демократизації політичної системи у перехідних суспільствах, залишаються поза увагою вітчизняних та зарубіжних дослідників і потребують подальшої наукової розробки.

Метою статті є встановлення потенційного зв'язку між демократичним лідерством та стратегічним менеджментом в системі державно-управлінських відносин.

Виклад основного матеріалу. Практика доводить, що тільки в ролі лідера керівникові вдається виступати агентом реформ, змін і перетворень. Зрозуміло, що завдання демократичних перетворень вимагають й особливого політичного й організаційного лідерства – демократичного. При цьому регулярний менеджмент дозволяє досягти ефективності професійної діяльності лише в короткостроковій перспективі, але тільки організаційне лідерство в рамках стратегічного менеджменту може забезпечити ефективність управлінської діяльності в кризових ситуаціях. Виходячи із загроз та ризиків глобального світу, а також наявності об'єктивних циклічних кризових явищ на різних етапах становлення сучасної демократичної конкурентоспроможної держави, дедалі більшої актуальності набуває завдання діагностики й розвитку лідерських якостей державного управління як демократичного лідера. Однак успішність розв'язання проблеми багато в чому залежить від точності визначення поняття «лідерство».

Тому уточнимо зміст понять «організаційне лідерство» і «демократичне лідерство». У англійських теоріях менеджменту під організаційним лідером (*organizational leader*) переважно розуміється перша особа організації, тобто керівник, який займає певну посадову лідерську позицію. У політичних документах Європейського Союзу термін (*democratic leadership*) означає здебільшого «демократичне керівництво» у контексті демократичного стилю публічного управління. Разом з цим у більшості перекладів політичних документів ЄС та англійських посібників з менеджменту нам пропонується слово «лідерство». Автор дослідження вважає, що це скоріше за все обумовлене наявністю у слові «*leadership*»

еквівалентів відразу двох понять української мови «лідерство» і «керівництво».

Специфіка багатьох вітчизняних та іноземних досліджень проблеми «лідерства» полягає в частковому або повному протиставленні понять «керівництво» (яке розуміється як формальне «лідерство») і «лідерство» (звичайно неформальне «лідерство»). При цьому в неформально організованих групах виділяються різні типи лідерів: емоційний лідер - той, хто підтримує настрій у групі; професійний лідер - найбільш успішний професіонал групи; інтелектуальний лідер - ерудит. У такому підході під організаційним демократичним лідером слід розуміти людину, яка краще за інших здатна організувати команду й вести її за собою.

У цій статті автор не протиставляє поняття організаційного «лідерства» і «керівництва», враховуючи, що історично вони виникли із одного джерела. Зокрема, «лідерство» (у самому загальному його розумінні) - це дуже прадавній феномен, який виник ще на зорі розвитку людства, а вже потім з'явився термін «керівництво» як офіційно санкціоноване (штучне, формалізоване) «лідерство». Тобто «керівник» наділявся основними формальними повноваженнями, необхідними для здійснення управлінських функцій, що споконвічно входили до компетенції «лідера». При цьому вважали, що інші повноваження й функції він "опанує сам" і поведе групу (суспільство) за собою. За цей час мало що змінилося, тому ефективність сучасного керівника (державного діяча) багато в чому пов'язується з виконанням ним не тільки формальних функцій публічного управління, але й відповідних лідерських функцій.

Дослідження лідерських якостей викликає інтерес у науковців протягом тисячоріч. Мислителі різних часів задавалися питаннями про те, чому одна людина стає лідером, а інша ні, у чому відмінність одного лідера від іншого тощо. Починаючи зі створення біблійних сюжетів люди намагаються описати особливості «великих особистостей» і пропонують рекомендації досягнення «лідерства», наприклад у стилі трактату «Державець» Н. Макіавеллі. Однак можливості для наукового дослідження проблеми «лідерства» з'явилися тільки в ХХ сторіччі, що пов'язане з розвитком суспільних наук, у першу чергу психології, політології й соціології з їхнім діагностичним інструментарієм. Як результат були запропоновані різноманітні моделі лідерських якостей, але до нашого часу у дослідників немає єдиної думки з даного питання.

Зрозуміло, що наявність або відсутність необхідних якостей значною мірою визначає, чому одні керівники стають ефективними лідерами у своїх підрозділах, а інші не сприймаються групою (суспільством) в якості лідерів. При цьому не викликає сумніву, що лідерські якості керівника силової структури або начальника міського управління освіти можуть суттєво відрізнитися саме в контексті демократичного лідерства. Це створює необхідність дослідження лідерських якостей керівника органів

державного управління відповідно до конкретних умов професійної діяльності, зокрема на різних рівнях державного управління..

Відомий американський вчений, фахівець з питань демократичного лідерства та стратегічного менеджменту Уоррен Бенніс [2] виділяє шість важливих якостей, необхідних сучасному лідеру, зокрема державному управлінцю:

- направлене бачення - чітке розуміння своєї мети і дій як професіонала і особистості, здатність проявляти завзятість при невдачах і навіть провалах;
- внутрішня пристрасть - прагнення скористатися можливостями, які представляє життя;
- цілісність - вірність своїм принципам, бажання й вміння вчитися в інших людей і працювати з ними;
- довіра (надійність) - здатність заслужити довіру інших;
- допитливість - прагнення до самоосвіти й самовдосконалення;
- відвага - готовність експериментувати, випробовувати нове, ризикувати.

Інший всесвітньо відомий американський дослідник Р. Стогділ [3] проаналізував результати сотень характерологічних досліджень, запропонував особистісні характеристики успішного керівника у демократичному суспільстві, які певної мірою відповідають розумінню феномену «демократичного лідерства» у перехідних суспільствах:

- упевненість у собі й цілісність особистості;
- активність і готовність (прагнення) до виконання завдань;
- рішучість і завзятість у досягненні цілей;
- сміливість і оригінальність щодо розв'язання проблем;
- прагнення виявити ініціативу у складних ситуаціях;
- готовність відповідати за наслідки своїх рішень і вчинків;
- вміння знімати міжособистісну напругу, толерантність, терпимість і стійкість стосовно труднощів;
- здатність впливати на поведінку інших людей, вміння організувати ефективну спільну діяльність, об'єднуючи колег навколо виконання поставлених завдань.

Зрозуміло, що ціла низка характеристик, таких як жорстокість, безпринципність, підозрілість, готовність діяти за принципом, коли «мета виправдовує засоби», здатність до порушення обіцянок та зради та інші - не відповідають критеріям «демократичного лідерства».

Тобто «демократичне лідерство» включає в себе отримання влади виключно за результатами вільних та прозорих демократичних виборів. Це розв'язує три основні проблеми, що пов'язані з політичним лідерством:

1. отримання, завоювання влади;
2. здійснення, реалізація лідерства;
3. збереження, підтримка лідерства.

Ризики щодо спроб недемократичного збереження лідерства на державному рівні в українських політичних реаліях останнього десятиліття досить точно передбачив відомий український вчений М. Михальченко: «Якщо група політичної еліти, клан приведе до влади персону, яка не здатна змусити органи влади діяти ефективно в інтересах більшої частини народу, ця персону і сили, що привели її до влади приречені на історичну поразку. Лідер і режим здатні завдати величезної шкоди власними діяльністю або бездіяльністю, хоча цілком ефективно для утримання влади». [4. С. 87]

Висновки. Впровадження в життя ідеї демократичного лідерства дозволяє значно підвищити ефективність застосування стратегічного менеджменту щодо модернізації держави, зокрема реформування державного управління. Йдеться про ефективне використання унікального потенціалу демократичного лідерства у подоланні викликів сучасності, а також у просуванні основних демократичних цінностей розбудови України як демократичної, правової, конкурентоспроможної держави.

Перспективи подальших розвідок порушених у статті питань стосуються проведення анкетування слухачів Національної академії державного управління при Президентові України щодо визначення актуальних лідерських якостей демократичного лідера. Методологічні підходи щодо демократичного лідерства як стратегічного ресурсу модернізації держави доцільно використати при розробці програми розвитку лідерських якостей Президентського кадрового резерву, а також для слухачів Національної академії державного управління при Президентові України із застосуванням інноваційних методів навчання та форми організації.

Використані джерела інформації:

1. Sherr J. Realizm about Ukraine. Part 1. - Internal Conditions / James Sherr – Conflict Studies Researads Centre of UK Defense Academy (05/32) 28 June 2005.
2. Bennis W. On Becoming a Leader. [Текст] / W. Bennis - N.Y.: Addison Wesley, 1989/1994.
3. Stogdill R. Handbook of Leadership. A survey of theory and research / R.M. Stogdill - N.Y., 1974.
4. Mykhalchenko N. Ukrainian society: transformation, modernization or border countries of Europe? [Text] Monograph / Nicholas Mihalchenko. - K., 2001 - p. 87.

References:

1. Sherr J. Realizm about Ukraine. Part 1. - Internal Conditions / James Sherr – Conflict Studies Researads Centre of UK Defense Academy (05/32) 28 June 2005.
2. Bennis W. On Becoming a Leader. [Text] / W. Bennis - N.Y.: Addison Wesley, 1989/1994.
3. Stogdill R. Handbook of Leadership. A survey of theory and research / R.M. Stogdill - N.Y., 1974.
4. Mykhalchenko N. Ukrainian society: transformation, modernization or border countries of Europe? [Text] Monograph / Nicholas Mihalchenko. - K., 2001 - p. 87.

Рецензент: Шайгородський Ю.Ж., д.політи.н., професор